

Rapport 41

September 2020

Wetenschappelijke procesevaluatie van de kleinschalige wooneenheden

Onderzoeker: Evelien Demaerschalk¹
Promotor: Prof. dr. Koen Hermans^{1,2}

¹ LUCAS KU Leuven

² Centrum voor Sociologisch Onderzoek (Ceso)

Samenvatting

Sinds januari 2019 subsidieert het Agentschap Opgroeien 87 plaatsen binnen een kleinschalige wooneenheid. Deze kleinschalige wooneenheden (KWE) willen de ontbrekende schakel zijn tussen de residentiële woonvormen en zelfstandig wonen. Vier tot zes jongvolwassenen (16-25 jaar) wonen er samen en krijgen begeleiding op maat. Naast een duidelijke groepscomponent ligt de nadruk op een krachtgerichte individuele begeleiding waarbij de jongere de regie in handen heeft.

Deze wetenschappelijke procesevaluatie van de projecten heeft als doel te leren over de sterktes en uitdagingen van de KWE. De procesevaluatie kreeg vorm door middel van een kwantitatief en een kwalitatief onderzoeksluik. Het kwantitatief luik bestaat uit fiches die de projecten in cijfers beschrijven. Deze cijfers geven weer hoe divers de projecten zijn. Enkele KWE zijn voornamelijk gericht op het samenwonen met een gedeelde keuken en badkamer, in andere KWE wonen jongeren elk in een eigen studio. De projecten verschillen eveneens in de methodieken die ze gebruiken in de individuele begeleiding en hoe ze het groepsgebeuren vormgeven. In het kwalitatief luik betrokken we de diverse KWE in 7 interviews met een begeleider, 3 projectbezoeken en 11 interviews met jongeren. De resultaten koppelden we terug in digitale meetings met praktijkwerkers, directie/beleidsmedewerkers en een expertengroep.

Bij de vormgeving van deze nieuwe woonvormen stellen we vast dat de doelgroepomschrijving tot verwarring heeft geleid bij de diensten. Begeleiders en directieleden geven aan dat ze bij de start van hun project 'kwetsbare jongeren' eerder definieerden als jongeren met de **meest complexe noden**, zoals een psychiatrische of verslavingsproblematiek. Net voor deze jongeren lijkt het **samenwonen soms het minst geschikt**. Begeleiders en jongeren benadrukken het belang van een **goede groepssamenstelling** in een KWE. Hoe meer gemeenschappelijke ruimtes de jongeren delen, hoe belangrijker de groep en de motivatie van de jongeren om in groep te willen leven. Essentieel is dus vanuit welke definitie van 'samenwonen' de KWE inhoudelijk vorm krijgt. Leren zelfstandig wonen in verbinding lijkt een goede definiëring/finaliteit te zijn, geven jongeren en begeleiders aan. Slechts 3 van de 11 geïnterviewde jongeren geven aan dat ze uitdrukkelijk voor een KWE kiezen net omwille van het

samenwonen met anderen. De overige jongeren geven aan dat ze **liefst alleen** zouden wonen en dat KWE eenvoudigweg het dichtst in de buurt daarvan komt.

De resultaten van deze procesevaluatie tonen aan dat KWE eerder een relatief kortdurende **tussenstap** is dan een langdurige woonoplossing voor jongvolwassenen. Ook al stelt Opgroeien voor KWE geen termijn voorop, toch doen 12 van de 26 projecten dit wel. Bij 7 projecten is deze richtlijn 12 maanden, bij 3 projecten is dit 6 maanden. Eén project richt zich op 15 maanden en 1 op 24 maanden. Zowel Vlaams onderzoek (Meys, Pleysier, & Hermans, 2015) als internationaal onderzoek (Munson et al., 2017) tonen aan hoe deze tijdelijkheid zorgt voor onzekerheid en stress bij de jongvolwassenen. Dit vinden we eveneens terug in de interviews met de jongeren. De onzekerheid betreft niet enkel de woonst, maar ook de nazorg en continuïteit van begeleiding. Het is voor jongvolwassenen belangrijk om een terugvalbasis te hebben, een begeleider waarop ze ook een beroep kunnen doen na het verblijf in de KWE.

Zowel jongeren als begeleiders willen een KWE **vraaggestuurd** invullen. De jongere staat aan het stuur en kiest waarop de focus in de begeleiding ligt en welke richting hij/zij uit wil. Thema's die vaak aan bod komen zijn administratie, financiën, sociale contacten, psychologische hulp, contacten met diensten en praktische vaardigheden in huis. De bevroegde jongeren zijn ook erg tevreden over hun begeleider. Bijna alle jongeren beklemtonen het belang van **nabijheid en bereikbaarheid** van een begeleider. Iemand waar ze 24/7 een beroep kunnen op doen ervaren ze als belangrijker dan begeleiding die vele uren permanentie voorziet in huis. Jongeren en begeleiding verschillen het meest van mening over hoe een vraaggestuurde begeleiding er dient uit te zien op vlak van **budget**. In bijna elke KWE is budgetbegeleiding of -beheer een voorwaarde om te starten. En ook al geven enkele jongeren aan dat ze een budgetbegeleiding heel waardevol vinden, anderen ervaren hier net een gebrek aan autonomie en vertrouwen.

Het **versterken van het sociaal netwerk** is een belangrijke opdracht voor de KWE. Naast de professionele ondersteuning dienen projecten zich ook te richten op vrijwilligers en burgerinitiatieven. De initiatieven van BurgersAanZet (EKC, Lus vzw, ATK, DOMO, Magenta), die in het kader van de burgerinitiatieven extra financiering kregen, kunnen een goede aanvulling zijn voor jongeren die graag een extra contact willen of op zoek zijn naar een concrete invulling (bv. iemand om mee naar de fitness of een museum te gaan). Het is belangrijk aan te vullen dat deze 'niet spontaan ontstane' vriendschappen bij de jongvolwassenen niet altijd op veel enthousiasme kunnen rekenen. Enkele begeleiders halen aan dat het niet eenvoudig is om jongeren te overtuigen tot een eerste en zeker niet tot een tweede ontmoeting met een potentiële buddy. Begeleiders en directieleden geven aan dat het betrekken van het bestaande netwerk en het opstarten van nieuwe contacten **tijdsintensief** is. Niet enkel kost het opstarten van een vrijwilligerswerking tijd. Het is ook belangrijk dat vrijwilligers hun ervaringen kunnen delen en feedback ontvangen. Het onderzoek toont aan dat het inzetten op een diversiteit van methodieken op maat van de jongere essentieel is. Die methodieken moeten inzetten op het bestaande sociale netwerk én op het aangaan van nieuwe sociale contacten.

In enkele KWE is het project een samenwerking tussen organisaties **binnen de jeugdhulp of een intersectorale samenwerking**. De meest courante partner in deze samenwerking zijn de Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW). Deze samenwerking ervaren de partners over het algemeen als heel waardevol. Elk vult het project aan vanuit zijn eigen expertise. Dit geeft veel dynamiek in het team, is heel verrijkend en zorgt voor continuïteit met de volwassenenhulp. De goede ervaringen van deze intersectoraal opgezette KWE kunnen toekomstige projecten inspireren.

Alleen wonen en alleen zijn brengt negatieve ervaringen uit het verleden naar boven. Zeker voor jongeren met een zware rugzak en een beperkt sociaal netwerk kunnen deze **onverwerkte gebeurtenissen** de bovenhand nemen. Trauma's kunnen het alleen wonen sterk belemmeren. Bijna alle projecten benoemden de toegang tot de geestelijke gezondheidszorg als een **heikel punt**. Wachtlijsten zijn lang en ambulante hulp, zeker bij crisissituaties, is moeilijk op te starten. Zelfs al maakt een GGZ-organisatie deel uit van het samenwerkingsverband, dan nog zorgt het gebrek aan (extra) financiering voor hun werking ervoor dat jongeren niet snel geholpen kunnen worden.

Voor een aanzienlijke groep jongeren (15/35) werd het **verblijf stopgezet**. Begeleiders refereren hier meestal naar een drugproblematiek die de individuele begeleiding en het wonen in groep zo sterk beïnvloedt dat samenwonen onhoudbaar is. Volgens enkele begeleiders doen deze jongeren het beter als ze alleen gaan wonen (bijvoorbeeld in 'Contextbegeleiding Autonoom Wonen' (CBAW)). Mede door deze negatieve ervaringen zetten projecten meer en meer in op een goede screening van de jongeren, maar dat creëert tegelijkertijd de valkuil dat de kwetsbare jongeren met een beperkt netwerk net moeilijker toegang vinden tot een KWE. Het hoge aantal stopzettingen kan ook te maken hebben met het feit dat de KWE bij de opstart nog zoekende waren naar de best passende doelgroep. In ieder geval is het belangrijk om die uitval blijvend te monitoren, want een stopzetting betekent voor de jongere dat er alweer een andere oplossing gezocht moet worden. Het valt moeilijk te ontkennen dat zulke negatieve ervaringen niet bijdragen aan een positieve overgang naar volwassenheid.

Bij de opstart kreeg KWE de financiering van een CBAW-midden intensiteit. De meerderheid van de KWE-projecten ervaart deze financiering als ruim onvoldoende. Ten eerste is KWE in hun ervaring eerder een **verblijfsmodule** dan een contextmodule. Er zijn kosten aan de inrichting van het huis, het bekostigen en opvolgen van herstellingen, herstellen van schade aan meubels, het voorzien van een startpakket (bv. lakens, kookpotten) en het voeren van een beleid rond leegstaande kamers. Ten tweede investeren begeleiders veel tijd in het leren **samenleven** in de KWE. In veel projecten vinden begeleiders het belangrijk om een aantal uren per week present te zijn in huis, het samenleven op te volgen, te bemiddelen bij conflicten en activiteiten te organiseren. Ten derde willen de begeleiders tijd om ook in de toekomst meer te kunnen inzetten op het betrekken en verruimen van het **netwerk** van de jongeren, het oprichten en onderhouden van een netwerk van vrijwilligers en het organiseren en opvolgen van een dagbesteding voor de jongeren.

Een aantal jongeren stroomde in 2019 al uit. Na hun verblijf in KWE gaan de meeste jongeren **alleen wonen**. Vaak is dit in de vorm van een CBAW-begeleiding of met een begeleiding vanuit een andere organisatie (bv. CAW). Enkele jongeren trekken na een kort of langer verblijf in KWE terug naar hun eigen netwerk. Een beperkt aantal jongeren komt in andere sectoren terecht zoals een opname in psychiatrie of begeleid wonen van het VAPH. Voor jongeren voor wie alleen wonen niet haalbaar lijkt vinden begeleiders het niet evident om een goed en duurzaam vervolgverblijf te vinden.

Geschikte huisvesting zorgt voor stabiliteit en is een beschermende factor voor (kwetsbare) jongvolwassenen. Er is een consensus onder de deelnemers van de studie dat **het woonaanbod voor jongvolwassenen verder uitgebreid moet worden**. Voortbouwend op het Housing First for Youth (HF4Y) model bestaat het woonaanbod voor jongvolwassenen idealiter uit **diverse woonvormen**. Hierbij is het vooral belangrijk dat de jongere een bepaalde woonvorm **kan kiezen**. Vooral voor jongeren met een psychiatrische- of verslavingsproblematiek is het aanbod in Vlaanderen momenteel ontoereikend. Begeleiders en directieleden beamen de **nood aan Housing First projecten specifiek voor jongvolwassenen**. Hierin staat een stabiele woonst centraal, gekoppeld aan een aanklampende en onvoorwaardelijke begeleiding.

Deze vaststellingen maken duidelijk dat het essentieel is **om op regionaal niveau intersectoraal** in te zetten op **een divers wooncontinuüm** gaande van TCK-projecten (Trainingscentrum voor Kamerbewoning) aan de ene kant en volledig zelfstandig wonen aan de andere kant. Op het continuüm bevinden zich dan aanbodsvormen zoals KWE, beschermd wonen, Beschut Wonen, CBAW, Begeleid Zelfstandig Wonen binnen de CAW en housing first for youth. In een intersectorale samenwerking kunnen diensten samen bekijken welk aanbod er nu nog ontbreekt en welke criteria ze hanteren om jongeren naar een woonvorm toe te leiden. De opstart van de A Way Home coalities zijn een opportuniteit om op regionaal niveau welzijns- en woonactoren samen te brengen om te werken aan de versterking van dit wooncontinuüm.